

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ**ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՈՏԱՐԿՄԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ****ԱՃՆԱ ՀԱՎՈՐՅԱՆ**

*ԵՊՀ Եվրոպական և միջազգային
իրավունքի ամբիոնի դասախոս*

Ներածություն. Վերջին տարիներին առավել հաճախ ենք բախվում իրավական մոտարկում կամ մերժեցում, իրավական ներդաշնակեցում (հարմոնիզացիա) տերմիններին, որոնք հատկապես արդիական են Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև հարաբերությունների սերտացման համատեքստում: Դեռևս 1999 թվականից Հայաստանի Հանրապետությունը, Եվրոպական ընկերակցության ու անդամ պետությունների հետ ստորագրելով Գործընկերության ու համագործակցության համաձայնագիրը (այսուհետ՝ ԳՀՀ), պատրաստականություն է հայտնել իր օրենսդրությունը մերձեցնել Եվրոպական Միության օրենսդրության չափանիշներին: Այդ մասին է վկայում ԳՀՀ 43-րդ հոդվածը, որը սահմանում է.

«1. Կողմերն ընդունում են, որ Հայաստանի Հանրապետության և Ընկերակցության միջև տնտեսական կապերն ուժեղացնելու համար կարևոր պայման է այն, որ Հայաստանի Հանրապետությունում գործող, ինչպես նաև ապագա օրենսդրությունը մերձեցվի Համայնքի օրենսդրությանը: Հայաստանի Հանրապետությունը կձգտի անել այնպես, որ իր օրենսդրությունն աստիճանաբար դառնա համատեղելի Ընկերակցության օրենսդրությանը:»¹:

Սակայն ծագում են մի շարք հարցեր, որոնք պարզաբանման կարիք ունեն, հատկապես եթե հաշվի առնենք այն հանգամանքը, որ այդ պարզաբանումները և դրանց աղբյուրները միշտ չէ, որ հասանելի կամ մատչելի են հատկապես հայ ընթերցողին: Այդպիսի չպարզաբանված մի շարք խնդիրներից, որոնց անդրադարձ կկա-

տարվի սույն աշխատանքում, կարելի է առանձնացնել հետևանքները՝ մոտարկել ինչին, իսկ ավելի կոնկրետ՝ ի՞նչ է իրենից ներկայացնում «Ընկերակցության/Միության օրենսդրությունը»², ինչո՞վ են պայմանավորված մոտարկվող օրենսդրության ծավալը և մոտարկման աստիճանը, որքանո՞վ է այս մոտարկման գործընթացը պարտադիր, և ինչպիսի՞ն են Եվրոպական Միության արտաքին հարաբերություններում մոտարկման այլ փորձերը:

Օրենսդրական ներդաշնակեցումը Եվրոպական միությունում

ԵՄ անդամ պետությունների օրենսդրությունների ներդաշնակեցումը մեծապես նպաստել է Եվրոպական միության ներսում ընդհանուր շուկայի (ապրանքների, անձանց, ծառայությունների և կապիտալի ազատ տեղաշարժի) գործունեությանը: Եվրոպական Միությունը իր ներքին շուկայի ձևավորման գործընթացում հիմնվել է ինտեգրման երկու հիմնական եղանակների վրա՝ պոզիտիվ և նեգատիվ³: Մեզ համար հատկապես հետաքրքրական է պոզիտիվ ինտեգրումը, որը ենթադրում է ԵՄ-ում ներդաշնակեցնող օրենսդրության ընդունումը ներքին շուկայի գործունեությունը ու կայացումը ապահովելու նպատակով: Մինչդեռ նեգատիվ ինտեգրման դեպքում ներքին շուկայի գործունեությունը ապահովվում է հիմնադիր պայմանագրի դրույթներով կամ Եվրոպական դատարանի նախադեպերով անդամ պետությունների վրա նեգատիվ պարտավորության սահմանմամբ, այսինքն՝ որոշակի գործողության կատարումից ձեռնպահ մնալու պարտավորությամբ (օր՝ ազատությունը սահմանափակող ակտի ընդունում): Ինչ վերաբերում է պոզիտիվ ինտեգրմանը, ապա այն տեղի է ունեցել վերազգային մակարդակում ներդաշնակեցնող օրենսդրության ընդունմամբ, ո-

րին էլ ԵՄ անդամ պետությունները պարտավոր են ներդաշնակեցնել իրենց ազգային օրենսդրությունը: Այսպիսով, ներքին շուկայի գործունեությունը երաշխավորող միջոցներից մեկը հենց օրենսդրական ներդաշնակեցումն է, որի մանրամասն ընթացակարգը սահմանված է Լիսաբոնի պայմանագրի 114 հոդվածում (նախկինում՝ Չռոմի պայմանագրի 95 հոդված): Օրենսդրական ներդաշնակեցումը պարտադիր է եղել Եվրոպական Միության անդամ պետությունների միջև խոր և համապարփակ տնտեսական ինտեգրման գործառնությունը ապահովելու առումով, հակառակ դեպքում Միությունը չէր կարող իր անդամ պետություններում առկա բազմազան կարգավորումների պայմաններում ապահովել խտրական վերաբերմունքի արգելքը որպես ընդհանուր շուկայի կայացման հիմք⁴:

Իրավական մոտարկումը ԵՄ արտաքին հարաբերություններում

Իրավական մոտարկումը կամավոր բնույթ է կրում և կարող է բնորոշվել որպես մի գործընթաց, «որում երրորդ պետությունը հարմարեցնում է իր ազգային օրենսդրությունը Միության իրավունքի կանոններին, որոնք այդ պետության համար պարտադիր բնույթ չեն կրում, և դրանց ձևավորման գործընթացում այդ պետությունը ոչ մի իրական մասնակցություն չի ունեցել»⁵: Եվրոպական Միությունը, արտաքին հարաբերություններում սահմանելով ոչ անդամ պետությունների օրենսդրությունը ԵՄ չափանիշներին մոտարկելու պայմաններ, տրամաբանորեն չի որդեգրում (և նույնիսկ ցանկության դեպքում չէր էլ կարող) այն միևնույն մոդելը, ինչ ներքին շուկայի գործառնությունը ապահովող ներդաշնակեցնող օրենսդրության դեպքում: Իրավական մոտարկումը ԵՄ արտաքին հարաբերություններում էականորեն տարբերվում է ԵՄ ներքին օրենսդրության ներդաշնակեցման գործընթացից, այդ իսկ պատճառով հարկավոր է չչփոթել և համեմատականներ չտանել այս երկու գործընթացների միջև: Այդուհանդերձ, հավանաբար հենց ներքին շուկայի գործառնության մեջ ունեցած հաջողությամբ է պայմանավորված այն փաս-

տը, որ իր արտաքին հարաբերություններում ևս օրենսդրական համակարգերի մերձեցումը (սակայն ոչ ներդաշնակեցումը) դիտվում է որպես ԵՄ ներքին շուկայում մասնակցության նախապայման: Այլ կերպ ասած՝ իրավական մոտարկումը միակողմանի գործունեություն է, որով երրորդ պետությունը ինչպես նաև տալիս է արտաքին իրավական համակարգի կանոնները, ինչը առավելապես տեխնիկական գործընթաց է: Իրականում խոսելով իրավական մոտարկման «պարտավորության» մասին՝ հարկավոր է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքին, որ իրավական մոտարկումը միջազգային իրավական առումով երրորդ պետության կողմից ստանձնած պարտավորությունն չէ: Թեկուզ իրավական մոտարկումը սահմանված է Եվրոպական միության և երրորդ պետության միջև կնքված միջազգային համաձայնագրում⁶, այդուհանդերձ այդ դրույթների մեկնաբանությունից հետևում է, որ դրանք լավագույն ջանքերի գործադրման պատրաստականություն են սահմանում և հստակ պարտավորություն այդ պետության համար չեն նախատեսում⁷: Ուստի իրավական մոտարկման անարդյունավետության կամ երրորդ պետության կողմից մոտարկման պատրաստականության բացակայության դեպքում միջազգային համաձայնագրի խախտում չի դառնա:

Իրավական մոտարկում տերմինը գրականության մեջ հաճախ փոխարինվում է «եվրոպականացում»-ով տերմինով: Այսպես, եվրոպականացումը բնորոշվում է որպես պետությունների կողմից Եվրոպական միության կանոնների ադապտացիան տարբեր աստիճաններով⁸: Այդ պետությունները, որոնք ադապտացնում են «եվրոպական միության կանոնները» «բախվում են այն իրականությանը, որ իրենք պարտավորված են ադապտացնել այնպիսի կանոններ, որոնց ծավալը և բովանդակությունը հստակորեն սահմանված չեն:

Այսպիսով, ի՞նչ են իրենցից ներկայացնում այն իրավական կանոնները, որոնց ԵՄ-ի հետ հարաբերությունները սերտացնելու նպատակով նրա անդամ չհանդիսա-

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆԷ

ցող պետությունները մոտարկում են իրենց օրենսդրությունը:

Եվրոպական միության իրավական կանոնները իրենց բնորոշում են ստացել «*acquis communautaire*» հասկացության ներքո, որը հաճախակի կիրառվում է թե՛ Եվրամիության վերաբերյալ գրականությունում և թե՛ ուղղորտի պաշտոնյաների բառապաշարում: Իրականում այս տերմինը ներառում է ավելին քան ԵՄ-ի իրավական կանոնները: «*Acquis communautaire*»-ը ֆրանսիական տերմին է, որը բնորոշվում է որպես Եվրոպական ընկերակցության ժառանգությունը (կամ ձեռքբերումները), այն է՝ կանոնների, սկզբունքների, հռչակագրերի, բանաձևերի, դիրքորոշումների, կարծիքների, նպատակների և պրակտիկայի ամբողջությունը, որոնք վերաբերում են Եվրոպական ընկերակցություններին [ներքևում բերվող բնորոշումներում՝ Եվրամիությանը և ոչ բացառապես ընկերակցություններին], կրում են պարտադիր կամ ոչ պարտադիր բնույթ, որոնք զարգացել են իրենց հիմնադրման իսկ պահից և ընդունվել են Ընկերակցության [Միության] և անդամ պետությունների կողմից որպես իրենց գործողությունները ղեկավարող ակտեր⁹: Եվրոպական միության ապագայի մասին Լեյքենի դեկլարացիան ճանաչում է «*acquis communautaire*»-ի կարևորությունը անդամ պետությունների և Եվրոպական միության միջև իրավասության սահմանների անցկացման առումով: Եվրոպական հանձնաժողովը հստակորեն ընդգծել է, որ «*acquis communautaire*»-ի միասնական ընկալումը պարտադիր է ԵՄ ապագա օրենսդրության դյուրացման և կողիֆիկացիայի համար¹⁰:

«*Acquis communautaire*»-ն անկասկած եղել է Եվրոպական ինտեգրման հիմնարար հասկացություններից մեկը հատկապես Եվրոպական Միության դեպի արևելք ընդլայնման շրջանում, սակայն այս հասկացության բովանդակությունը ոչ միշտ է միասնականորեն ընկալվել և մեկնաբան-

վել՝ հավանաբար այն պատճառով, որ *acquis communautaire*-ի բովանդակությունն ու ծավալը ֆիքսված չեն, և դրանց կիրառությունը Եվրոպական Միության թե՛ ներսում և թե՛ դրանից դուրս միանման չէ: Այդ իսկ պատճառով հաճախ վիճարկվում է, որ *acquis communautaire*-ն իր բովանդակությամբ և ծավալով կախված է իր իսկ կիրառման նպատակից: Այս առումով տարանջատվում է *acquis communautaire*-ի կիրառությունը ներկայիս անդամ պետությունների կողմից: Անհրաժեշտ է առանձնացնել, որ անդամ պետությունները պարտավորված են ընդունել *acquis communautaire*-ը Եվրոպական միությունը հիմնադրող Մասստրիխտի համաձայնագրի հոդված 2-ի ուժով: Ինչ վերաբերում է *acquis communautaire*-ի դրսևորվումանը արտաքին հարաբերություններում, ապա այն պայմանավորված է Եվրոպական միության և անդամ չհանդիսացող պետության միջև կնքված միջազգային համաձայնագրով: Ուստի *acquis communautaire*-ի բովանդակությունը և ծավալը իր ներքին և արտաքին դրսևորումներում միատեսակ չեն, քանի որ կախված են կոնկրետ կիրառման նպատակներից ու խնդիրներից: Պարզաբանելու նպատակով նշենք, որ *acquis communautaire*-ի ներքին դրսևորման նպատակը Եվրոպական միության/ընկերակցության ձեռքբերումների միասնական զարգացման և գործառնության ապահովումն է: Ինչ վերաբերում է *acquis communautaire*-ի արտաքին հարաբերություններում կիրառման նպատակին, ապա այն դրսևորվում է երկու առումով՝ 1) նախ երրորդ պետության հետ հարաբերություններում հասնել ԵՄ արտաքին քաղաքականության կոնկրետ նպատակին (հիմնականում՝ միջազգային համաձայնագրի միջոցով); 2) խթանել ԵՄ-ի հետ հարաբերությունները սերտացնելուն ուղղված երրորդ պետությունում իրականացվող տնտեսական, քաղաքական և իրավական բարեփոխումների գործընթացները¹¹:

Սույն թեմայի առարկայի առումով առավել մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում *acquis communautaire*-ի արտաքին դրսևոր-

րում, որին և անդրադարձ կկատարվի ստորև: Ինչ վերաբերում է դրա ներքին դրսևորմանը, ապա այս պարագայում բավարար ենք համարում անդրադառնալ դրա բովանդակությանը, որը ներառում է Ընկերակցության հենասյան շրջանակներում ընդունված օրենսդրությանը, ներառյալ միջազգային համաձայնագրերին, ինչպես նաև երկրորդ և երրորդ հենասյան շրջանակներում ընդունված օրենսդրությունը: Առաջին հայացքից շփոթության տեղիք է տալիս այս հասկացության բովանդակությունը, քանի որ տերմինն ինքնին հուշում է, որ բովանդակությունը ներառելու է առաջին հենասյան շրջանակներում ընդունված պարտադիր օրենսդրությունը¹², սակայն այս տերմինի մեկնաբանությունը և դրա կիրառությունը վկայում են այն մասին, որ դա ամենևին այդպես չէ, և այն ներառում է Եվրոպական միության ողջ իրավական ակտերի համալիրը: Ընդօժենք այն հանգամանքը, որ չնայած *acquis communautaire*-ի հասկացությանը մենք հանդիպում ենք Մասստրիխտի համաձայնագրում, սակայն այն բացակայում է Եվրոպական Միության մասին և Եվրոպական Միության գործունեության մասին Լիսաբոնի համաձայնագրում¹³:

Եվրոպական միության արտաքին հարաբերություններում իրավական մոտարկումը հատկապես տարածված էր նախաանդամակցական գործընթացում: Այդ իսկ պատճառով *acquis communautaire*-ը իր ամենախորը և լայնածավալ կիրառություն է ստանում հատկապես ԵՄ ընդլայնման գործընթացում: Այս կոնտեքստում այն ստանում է «*accession acquis*» անվանումը, այսինքն՝ անդամակցություն *acquis*: «*Accession acquis*»-ն Կոպենհագենի չափանիշների ամենաբնորոշիչ տարրն է և, ի թիվս այլոց, ներառում է «անդամակցության պարտավորությունները կրելու ունակությունը, ներառյալ քաղաքական, տնտեսական և արժույթային միության նպատակներին միանալը»¹⁴: «*Accession acquis*»-ն ընդգրկում է ոչ միայն Միության *acquis*-ն, այլ այն ամենը, ինչ ձեռք է բերվել Միության երեք հենասյունների շրջանակներում,

ներառյալ հիմնադիր պայմանագրերի քաղաքական նպատակները: Այսպիսով, «*accession acquis*»-ն նոր պետության անդամակցության պահին առկա իրավիճակն է, որը ներառում է կիրառման համար պարտադիր օրենսդրության, դատական նախադեպերի և ԵՄ արտաքին քաղաքականության նպատակների ամբողջությունը, որը պետք է ընդունվի նոր անդամ պետության կողմից: Դրանից զատ, թեկնածու պետությունները պարտավորվում են երաշխավորել «*accession acquis*»-ի արդյունավետ կիրառությունը համապատասխան վարչական և դատական երաշխիքների միջոցով¹⁵, ինչը ենթադրում է տվյալ պետության վարչական պրակտիկայի կատարելագործում և վարչական համակարգի լայնածավալ բարեփոխումներ:

Թեկնածու պետությունների կողմից իրականացվող իրավական մոտարկման որակը և արդյունավետությունը հաճախ ենթարկվում են խիստ քննադատության: Այդ մասին է վկայում նաև այն հանգամանքը, որ նույնիսկ անդամակցությունից հետո շատ պետություններ դեռևս շարունակում են մոտարկման գործընթացը: Այդուհանդերձ, այս պետությունների համար օրենսդրական և վարչական պրակտիկայի մոտարկման համար նպատակ է եղել անդամակցությունը Եվրոպական Միությանը, որը և խթանել է օրենսդրական բարեփոխումների իրականացման ընթացքը և արդյունավետությունը: Այսպիսով, նկատի ունենալով 2004 և 2007թթ. Միությանը անդամակցած 12 պետություններում իրականացված ամբողջական ներդաշնակեցման գործընթացը, կարելի է եզրակացնել, որ գործնականում իրավական մոտարկման նպատակը ինքնին չի կանխորոշում իրավական մոտարկման որակը և արդյունավետությունը:

Հիրավի, ԵՄ-ի հետ հարաբերություններ հաստատող ոչ բոլոր պետություններն են ցանկանցում անդամակցել այդ կառույցին, հետևաբար ԵՄ-ի ոչ բոլոր միջազգային պայմանագրերն են, որ անդամակցությունը նախատեսում են որպես վերջնական նպատակ: Այնուամենայնիվ, իրավական

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

մոտարկման վերաբերյալ դրույթներ պարունակում են նաև այն համաձայնագրերը, որոնցում ԵՄ-ի հետ հարաբերությունների խորը մերձեցում չի նախատեսվում: Այդպիսի դրույթներից որոշ մասը արդեն վերլուծվել է սույն աշխատանքի շրջանակներում, և նշվել է, որ դրանք «լավագույն ջանքի դրսևորման վերաբերյալ պատրաստակամություն սահմանող» դրույթներ են: Այսինքն, ի տարբերություն նախաանդամակցական գործընթացում թեկնածու պետության կողմից «*accession acquis*»-ին իր օրենսդրությունը պարտադիր մոտարկելու պարտականությանը, միջազգային համաձայնագրերում սահմանված մոտարկման դրույթները արտացոլում են կամավոր մոտարկման վերաբերյալ երրորդ պետության պատրաստակամությունը, թեկուզ համապատասխան միջազգային համաձայնագրերի մոտարկման վերաբերյալ դրույթները գրեթե նույնական շարադրությամբ են ամրագրված¹⁶: Կամավոր մոտարկման և ընհանրապես ԵՄ արտաքին հարաբերություններում իրավական մոտարկման գործընթացը իր ամենաարդյունավետ դրսևորումն ունեցել է Եվրոպայի առավել զարգացած պետությունների կողմից իրենց օրենսդրությունը ԵՄ օրենսդրությանը մոտարկելու շրջանակներում: Այդպիսիք են Նորվեգիայի, Լիցտենշտեյնի, Իսլանդիայի /Եվրոպական տնտեսական տարածքի պետություններ/ և Շվեյցարիայի ազգային օրենսդրության մոտարկումը ԵՄ չափանիշներին: Հատկանշական է հատկապես Շվեյցարիայի օրինակը, որի Դաշնային խորհուրդը 1988թ.-ին որոշում է ընդունել իր միջազգային հարաբերություններին առնչվող օրենսդրությունը դարձնել համահունչ Եվրոմիության չափանիշներին: Այդ պահից ի վեր Շվեյցարիան ավտոմոն ադապտացնում է իր օրենսդրությունը Եվրամիության չափանիշներին առանց որևէ պայմանագրային պարտավորության: Հետագայում Շվեյցարիայի և ԵՄ-ի միջև կնքվեցին սեկտորալ համաձայնագ-

րեր, որոնք նախատեսում են այդպիսի պարտավորություն, սակայն հետագայում օրենսդրության մոտարկումը շարունակվեց՝ ընդգրկելով նույնիսկ այդ սեկտորալ համաձայնագրերից զատ այլ ոլորտներ¹⁷:

Միջազգային համաձայնագրով նախատեսված իրավական մոտարկման դեպքում *acquis*-ի բովանդակությունը կախված է կոնկրետ համաձայնագրի նպատակից և կոնտեքստից: Սա նշանակում է, որ *acquis communautaire*-ի բովանդակությունը միջազգային համաձայնագրերում պայմանավորված է լինում ԵՄ-ի և երրորդ պետության միջև հարաբերությունների բովանդակությամբ և խորության աստիճանով: Այսինքն, *acquis communautaire*-ի բովանդակությունը տարբերվում է Լոմեի և Կոտոնուի կոնվենցիաների, Եվրոպական տնտեսական տարածքի համաձայնագրի *acquis communautaire*-ից, վերջիններս էլ իրենց հերթին տարբերվում են ԱՊՀ պետությունների հետ կնքված Գործընկերության և համագործակցության համաձայնագրերի *acquis communautaire*-ից: Այլ կերպ ասած՝ *acquis communautaire*-ի ծավալը ասոցիացման, համագործակցության, առևտրային և զարգացման վերաբերյալ համաձայնագրերում չի համընկնում ԵՄ/ԵԸ *acquis*-ի ծավալին, այլ մեծապես բխում է յուրաքանչյուր կոնկրետ համաձայնագրի նպատակներից: Գրականության մեջ նշվում է, որ ԵՄ յուրաքանչյուր կոնկրետ միջազգային համաձայնագրի *acquis*-ն ներառում է այդ համաձայնագրով սահմանված համատեղ ինստիտուտների կողմից (համագործակցության կամ ասոցիացման խորհուրդների, համագործակցության կամ ասոցիացման կոմիտեների) ընդունված բոլոր ակտերը: Դրանից զատ, այն ներառում է *acquis*-ի կոնկրետ ոլորտը իր ներքին դրսևորմամբ, որը համապատասխանում է ԵՄ միջազգային համաձայնագրի կոնկրետ նպատակին (մաքսային միություն, ոլորտային համագործակցություն, փոխկապակցում), ինչպես նաև միջազգային իրավունքի *acquis*-ին (կոնվենցիաները, պայմանագրերը, միջազգային կազմակերպությունների որոշումները)¹⁸: Այսպես օրինակ, մաքսային

միության հաստատման նպատակը ենթադրում էր Ընկերակցության արտաքին առևտրին առնչվող *acquis*-ի լայն իմպլեմենտացիա Թուրքիայի իրավական համակարգում: ԵՄ-Թուրքիա ասոցիացման համաձայնագրի (այսպես կոչված՝ «Անկարայի պայմանագրի»)՝¹⁹ հիմնական նպատակը մաքսային միության ստեղծումն է, որը նվաճվել է մի շարք պարտադիր բնույթի որոշումների միջոցով, որոնք ընդունվել են ԵՄ-Թուրքիա ասոցիացման խորհրդի կողմից²⁰: Այս որոշումները հաջողությամբ լրացնում են այն բացը, որը առկա է Անկարայի համաձայնագրում և կից արձանագրություններում՝ կանխորոշելով Թուրքիայի կողմից ԵՄ-ի հետ մաքսային միության հաստատմանն ուղղված համապատասխան ծավալի և բովանդակության *acquis communautaire*-ի իմպլեմենտացիան:

Իսկ ինչ վերաբերում է իրավական մոտարկմանը ԵՄ և ԱՊՀ պետությունների միջև հարաբերություններում, ապա, ինչպես արդեն նշվեց, դրանց իրավական հիմքը կազմում են Գործընկերության և համագործակցության համաձայնագրերը, որոնք, ի տարբերություն ասոցիացման համաձայնագրերի, չեն նախատեսում այդ ծավալի և խորության *acquis communautaire*-ի իմպլեմենտացիա: Այս համաձայնագրերի նպատակը հիմնականում ուղղված է ԱՊՀ երկրներին ինտեգրմանը համաշխարհային շուկային, այս պետությունների տնտեսական բարեփոխումների իրականացմանը և շուկայական տնտեսության հաստատմանն ուղղված ջանքերին աջակցելուն: Յետևաբար, ԳՀՀ-ները չեն նախատեսում Ընկերակցության *acquis*-ի կիրառությունը այդ պետությունների իրավական համակարգերում և հիմնականում նախատեսում են ազատ առևտրի, փոխադարձության և արդար մրցակցության հաստատմանն ուղղված հիմքերը: ԳՀՀ երկրներին խրախուսվում է մոտարկել իրենց օրենսդրությունը ԵՄ չափանիշներին հատկապես այնպիսի ոլորտներում, ինչպիսիք են մրցակցության և մտավոր սեփականության պաշտպանությունը:

Իրավական մոտարկումը ԵՄ և ԱՊՀ երկրների միջև ևս մեկ անգամ ընդգծվեց Եվրասիական հարևանության քաղաքականության համատեքստում²¹, և այդ մասին դրույթներ նախատեսվեցին ԵՀՔ Գործողությունների ծրագրում:

Ինչպես հայտնի է, ԵՀՔ երկրների հետ հարաբերությունների կառուցման համար որպես մոդել ընտրված է Եվրոպական տնտեսական տարածքի շրջանակներում առկա համագործակցությունը, և անդամակցությունը որպես հարաբերությունների թեկուզ հեռահար նպատակ չի դիտարկվում²²: Սակայն Եվրոպայի հարևանության քաղաքականության մեջ ընդգրկված պետությունները դեռևս երկար ուղի պետք է անցնեն, որպեսզի հասնեն Եվրոպական տնտեսական տարածքի պետությունների մակարդակին, և որպեսզի նրանց հաջողվի ապահովել ԵՄ օրենսդրության որակյալ և իրական կիրառությունը իրենց իրավական համակարգերում: Անդամակցության խթանի բացակայության պայմաններում բոլոր ԵՀՔ պետությունները չէ, որ պարտաստական կլինեն այդքան խորացնել իրենց հարաբերությունները ԵՄ-ի հետ և կրել այդքան լայն ծավալի պարտավորություններ, թեկուզ և հաճախ փաստարկվում է, որ ԵՀՔ հեռահար նպատակը մասնակցությունն է ԵՄ ներքին շուկայի բոլոր չորս ազատություններում, կարող է այդպիսի խթան ծառայել: Այս առումով իրենցից մեծ հետաքրքրություն կներկայացնեն իրավական մոտարկման վերաբերյալ նախատեսվող ապագա համաձայնագրերի, այն է՝ ասոցիացման համաձայնագրերի²³, դրույթները, ինչպես նաև այդ համաձայնագրերի պոտենցիալը Արևելյան գործընկերության երկրների և Եվրամիության միջև հարաբերությունները սերտացնելու առումով, ներառյալ տնտեսական մերձեցումը և իրավական մոտարկումը:

Իրավական մոտարկման ինստիտուցիոնալ և մեթոդաբանական որոշ ասպեկտները

Իրավական մոտարկման գործընթացում ընտրվում են կարգավորման ոլորտներ, որոնց նախապատվություն է տրվում: Այդ ոլորտների ընտրությունը հիմնակա-

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

նում տեղի է ունենում Եվրամիության և ոչ անդամ պետության միջև բանակցությունների արդյունքում²⁴: Նպատակահարմար ենք գտնում, որ ոլորտների ընտրության դեպքում առաջնայնություն տրվի դատական համակարգի և իրավապահ մարմինների գործունեությանն ուղղված բարեփոխումներին: Հակառակ դեպքում մնացյալ ոլորտներում իրականացվող օրենսդրական մոտարկման արդյունքները ապարդյուն կլինեն դրանք չիրագործելու կամ կիրառության ընթացքում թերացումներ ցուցաբերելու դեպքում:

Կարծում ենք, որ իրավական մոտարկման գործընթացի արդյունավետությունը մեծապես կարող է կախված լինել նաև ժամանակակից օրինաստեղծ տեխնիկայի և մեթոդների կիրառության հանգամանքից: Այս առումով օրինաստեղծ մեթոդներից կարելի է առանձնացնել կանոնակարգման ազդեցության գնահատումը: Ազդեցության գնահատումը իրենից ներկայացնում է տնտեսագիտական բարդ վերլուծություն, որն ուղղված է վեր հանելու առաջարկվող կանոնակարգման, այսինքն՝ օրենսդրական նախագծի ազդեցությունը տնտեսական, սոցիալական, բնապահպանական և մի շարք այլ ոլորտների վրա: Այդ վերլուծության շնորհիվ համեմատական է տարվում առաջարկվող կարգավորման արդյունքի և առկա իրավիճակի միջև, ինչպես նաև առկա տարբեր օրենսդրական նախագծերի ազդեցությունների միջև, և ընտրվում է դրանցից առավել արդյունավետը²⁵: Կանոնակարգման ազդեցության գնահատումը զարգացած արևմտյան պետություններում իրավական ակտի մշակման գործընթացի պարտադիր բաղադրատարր է: Այս մեթոդը հատկապես տարածում է գտել վերջին տասը տարիների ընթացքում: Այս փոփոխությունը բխում է այն անհրաժեշտությունից, որ երկրները կարիք ունեն բարձրացնելու իրենց մրցունակությունը տնտեսական դաշտում, ինչը միաժամանակ ենթադրում է կարգավոր-

ման բարենպաստ համակարգ ունենալու անհրաժեշտություն²⁶: Մեկ այլ խթան են, օրինակ, Եվրոպական ինտեգրման գործընթացները: Ազդեցության գնահատումը, ճիշտ է, ֆորմալ պարտավորություն չէ ԵՄ անդամ պետությունների համար, սակայն Եվրոպական ինստիտուտները առաջարկում և խրախուսում են այս գործընթացի կիրառումը ինչպես անդամ պետություններում, այնպես էլ թեկնածու պետություններում²⁷:

Իրավական մոտարկման գործընթացում կարևորում ենք նաև դատական համակարգի ակտիվ ներգրավվածությունը: Այսինքն, Եվրոպական չափանիշներին համապատասխանող օրենսդրության առկայությունը լիարժեք մոտարկման դեպքում ենթադրում է նաև այդ օրենսդրության մեկնաբանությունը և կիրառությունը դատարանների կողմից՝ հաշվի առնելով այն մեկնաբանությունները, որոնք տրվում են Եվրոպական դատարանի կողմից այդ մոտարկված օրենսդրության կիրառման վերաբերյալ: Այստեղ պետք է առանձնացնել, որ մեկնաբանության ընթացքում ազգային դատարանները պետք է նաև ելնեն համագործակցության արդի նպատակներից, որոնք սահմանված են հարաբերությունները կարգավորող միջազգային համաձայնագրում: Հակառակ դեպքում ապարդյուն կլինեն մոտարկման հսկայական և ծախսատար ջանքերը, եթե մոտարկված օրենսդրությունը պետք է բացառապես մնա թղթի վրա, և դրա կիրառությունն ու մեկնաբանությունը չհամապատասխանեն դրանց բուն նպատակին: Ուստի, առանձնակի միջոցներ պետք է ձեռնարկվեն ազգային դատարաններում դատավորների և փորձագետների համապատասխան մասնագիտական հմտությունները զարգացնելու և Եվրոպական դատարանի մեկնաբանությունները հասանելի դարձնելու ուղղությամբ:

Մեթոդաբանական առումով իրավական մոտարկումը ցանկացած իրավաստեղծ գործընթաց է, որը ենթադրում է նոր իրավանորմների սահմանում առկա բացերը լրացնելու նպատակով կամ առկա կարգավոր-

ման բարեփոխում մեկ այլ իրավական համակարգի տրանսպլանտացիայի միջոցով: Այսինքն՝ իրավական մոտարկումը իրավունքի տեսության առումով պատկանում է համեմատական իրավագիտության դաշտին: Ներկայումս արևմտյան համեմատական իրավագիտության ոլորտի որոշ մասնագետներ այս գործընթացը անվանում են իրավական տրանսպլանտացիա, իսկ այն օրենսդրությունը, որը ներմուծվում է իրավական համակարգ, իրավական տրանսպլանտ²⁸: Սակայն հարկ ենք համարում առանձնացնել, որ իրավական մոտարկումը ԵՄ օրենսդրությանը պայմանավորված է այսպիսի առանձնահատկությամբ. տրանսպլանտացվող օրենսդրությունը վերազգային մակարդակի իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս է և այդպիսով ենթադրում է մասնագիտական տիրապետում այդ իրավական համակարգին²⁹: Ուստի արդյունավետ իրավական մոտարկում Եվրամիության օրենսդրությանը, իսկ ավելի կոնկրետ իրավական մոտարկման մեթոդաբանության³⁰ մշակումը կարող է իրականացվել համեմատական իրավունքի մասնագետների և Եվրոպական իրավունքի մասնագետների համատեղ ջանքերով:

Ամփոփում. Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ նշենք, որ ԵՄ արտաքին հարաբերություններում իրավական մոտարկման գործընթացը լիովին տարբերվում է Եվրամիությունում օրենսդրական ներդաշնակեցման գործընթացից: Իրավական մոտարկումը արտաքին հարաբերություններում դրսևորվում է անդամ չհանդիսացող պետության կողմից Եվրոպական միության ժառանգությունը՝ *acquis communautaire*-ը, ադապտացնելու միջոցով: Այդ ադապտացման ծավալը և խորությունը մեծապես

կախված են Եվրամիության և երրորդ պետության միջև հարաբերությունների նպատակից, որն արտացոլված է լինում նրանց միջև կնքված համաձայնագրում: Այսպիսով, ասոցիացման, առևտրի և զարգացման համաձայնագրերի դեպքում ադապտացիայի ենթակա *acquis*-ի ծավալը լիովին տարբերվում է: Ամենախորը և լայնածավալ իրավական մոտարկումը կատարվում է ԵՄ-ին անդամակցող պետությունների կողմից, մինչդեռ ամենաորակյալ և արդյունավետ իրավական մոտարկման մոդելը հանդիպում է ԵՄ անդամ չհանդիսացող Եվրամիության ամենազարգացած հարևանների մոտ, որոնք մասնակցում են Եվրամիության բոլոր չորս ազատություններին, սակայն չեն անդամակցում այդ կառույցին:

Հոդվածում քննարկվել է, որ իրավական մոտարկման արդյունավետությանը կարող է մեծապես նպաստել ժամանակակից օրենսդրական մեթոդների կիրառումը այդ գործընթացում, որոնցից առանձնացվում է կարգավորման ազդեցության գնահատումը: Ինչ վերաբերում է մոտարկված օրենսդրության արդյունավետ կիրառությանը, ապա վերջինս կարող է ապահովվել դատական համակարգի ներգրավվածությամբ: Հարկավոր է, որ դատարանները մոտարկված օրենսդրությունը կիրառելիս հաշվի առնեն Եվրոպական դատարանի համապատասխան նախադեպերը, ինչպես նաև ելնեն Եվրամիության և երրորդ պետության միջև հարաբերությունների նպատակներից: ԵՄ իրավական մոտարկման մեթոդաբանության մշակումը ենթադրում է համեմատական իրավունքի և Եվրամիության իրավունքի համապատասխան գիտելիքի ու կարողության համատեղում:

¹ Article 43, Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Armenia of the other part, OJ L 239, 09.09.1999.

² Միության իրավունք և Ընկերակցության իրավունք տերմինները մենք օգտագործում ենք միմյանց փոխարեն, սակայն առավելապես

կիրառվում է Միության իրավունք տերմինը՝ հաշվի առնելով այն, որ Լիսաբոնի պայմանագրի ուժի մեջ մտնելուն զուգահեռ, վերացել է Միության եռասյուն համակարգը: Որոշ դեպքերում օգտագործել ենք Ընկերակցության իրավունք՝ Ընկերակցության իրավասությունն ընդգծելու նպատակով:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

³ Սույն աշխատանքը ամենևին չի հավակնում պարզաբանելու այդ գործընթացները, սակայն որոշ անդրադարձ հարկավոր է կատարել՝ արտաքին հարաբերություններում ԵՄ օրենսդրության մոտարկման տրամաբանությունը արտահայտելու համար:

⁴ Առավել մանրամասն Եվրոպական միության ներսում օրենսդրական ներդաշնակեցման վերաբերյալ տես S.R. Weatherill, 'Why Harmonise?' in P. Tridimas and P. Nebbia (eds), *European Union Law for the Twenty-First Century: Rethinking the New Legal Order*, Volume 2, (Hart 2004).

⁵ A. Evans, *Voluntary Harmonisation in Integration between the European Community and Eastern Europe*, ELRev 22 (1997) 201.

⁶ Տե՛ս օրինակ՝ Article 43, Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Armenia of the other part, OJ L 239, 09.09.1999, or Article 68 of Europe Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Poland, of the other part OJ L 348, 31.12.1993.

⁷ Տե՛ս Ch. Hillion, *Approximation of laws in the context of EU-NIS partnership* in Lajos, Kellermann and Nikodem (eds.), *Perspectives of the Legal Approximation Process in Central and Eastern Europe*, Academy of European Law, Budapest, 2001 .

⁸ Տե՛ս F.Schimmelfennig, U.Sedelmeier, *Europeanization of Eastern Europe: Evaluating the Conditionality Model*.

⁹ Տե՛ս The Oxford Encyclopedia of European Community Law, Volume I, A.G. Toth, 1991., p. 9.

¹⁰ Տե՛ս Commission Communication 'Updating and simplifying the Community acqisite' (COM (2003) 71 final).

¹¹ Տե՛ս P. Petrov, *The External Dimension of the Acquis Communautaire.*, EUI Working Papers, MWP 2007/2.

¹² Հարկ ենք համարում նշել, որ 9-րդ հղման բեշ բերված Օքսֆորդի հանրագիտարանի բնորոշումը առանձնացնում է միայն Ընկարակցութ-

յան իրավունքը *acquis communautaire*-ի բնորոշման մեջ:

¹³ Լիսաբոնի համաձայնագրում կիրառվում է *acquis* տերմինը առանձին դեպքերում /օր՝ *Schengen acquis* /, սակայն առանց *communautaire*-ի, որը հավանաբար բխում է եռասյուն համակարգի վերացման մտադրությունից, նաև վկայում հեղինակների այն մտադրությունը՝ վերացնել այդ վերնագրի և բովանդակության միջև առկա անհամապատասխանությունը:

¹⁴ «Towards the Enlarged Union» Strategy Paper and Report of the European Commission on the progress towards accession by each of the candidate countries (COM (2002) 700 final).

¹⁵ Եվրոպական հանձնաժողովի Ընդլայնման գլխավոր դիրեկտորատը պարզաբանում է, որ «*acquis* –ն մշտապես ընդլայնվում է և ներառում Միության հիմնադիր պայմանագրերի բովանդակությունը, սկզբունքները և քաղաքական նպատակները, այդ պայմանագրերի հիման վրա ընդունված օրենսդրությունը և որոշումները, Եվրոպական դատարանի որոշումները, իրավաբանորեն պարտադիր կամ ոչ պարտադիր այլ ակտեր: Ընդհանուր առմամբ, այս ամբողջության արդյունավետ կիրառությունը պահանջում է, որ թեկնածու պետությունը *acquis* –ին համապատասխանող բոլոր ոլորտներում մոտարկի ԵՄ ինստիտուտների, կառավարման ներուժի և վարչական ու դատական համակարգերի մակարդակին: Այս ամենը իրականացնելու համար անհամակցող պետությանը հարկավոր է գործող և կայուն հանրային կառավարման համակարգ, որը կառուցված է արդյունավետ և անաչառ քաղաքացիական ծառայության համակարգի վրա, ինչպես նաև՝ անկախ և արդյունավետ դատական համակարգ: *acquis* –ի յուրաքանչյուր կոնկրետ ոլորտի վերաբերյալ մանրամասն չափորոշիչները սահմանված են հիմնական վարչական ստորաբաժանումների համար նախատեսված ուղեցույցում: Տես՝ http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/negotiations_croatia_turkey/index_en.htm#acquis

- ¹⁶ Տե՛ս օրինակ՝ Article 43, Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Armenia of the other part, OJ L 239, 09.09.1999, or Article 68 of Europe Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Poland, of the other part OJ L 348, 31.12.1993.
- ¹⁷ Տե՛ս S. Breitenmoser, Sectoral Agreements between the EC and Switzerland: Contents and Context; Common Market Law Review 40: 1137-1186, 2003.
- ¹⁸ Տե՛ս P. Petrov, The External Dimension of the *Acquis Communautaire.*, EUI Working Papers, MWP 2007/2.
- ¹⁹ EC-Turkey Association Agreement, OJ 173 C 113/2.
- ²⁰ Տե՛ս E.g. Decision 1/95 of the EC-Turkey Association Council on the implementation of the final phase of the Customs Union between Turkey and the European Economic Community, O.J. 1973 C 113/2; Decision 1/96 of the EC-Turkey Customs Cooperation Committee laying down detailed rules for the application of Decision 1/95, O.J. 1996 L 200/14. , Decision 2/97 of the EC-Turkey Association Council establishing the list of Community instruments relating to the removal of technical barriers to trade and the conditions and arrangements governing their implementation by Turkey, O.J. 1997 L 191/1.
- ²¹ Այս քաղաքականության մասնակից պետություններն են Ուկրաինան, Սոլդովան, Բելառուսը, Հայաստանը, Վրաստանը, Ադրբեջանը և հարավ-միջերկրյա ծովյան տարածաշրջանի պետությունները:
- ²² Commission Communication, ENP Strategy Paper, Brussels, 12.5.2004 COM(2004) 373 final.
- ²³ 2008թ.-ին Եվրամիությունը նախաձեռնեց

Արևելյան գործընկերության քաղաքականությունը, որում հստակորեն նշվեց, որ Եվրամիության արևելյան հարևանների հետ հարաբերությունների ապագա իրավական կարգավորումը դառնալու է ասոցիացման համաձայնագրերը: Տե՛ս European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the Eastern Partnership (COM(2008)823), Brussels, 3.12.2008.

- ²⁴ Այսպիսին էր նաև Եվրամիության և Եվրոպայի հարևանության քաղաքականության երկրների միջև քննարկվող գործողությունների ծրագրում նախապատվությունների նախատեսումը:
- ²⁵ *A Comparative Analysis of Regulatory Impact Assessment in Ten EU Countries*, A Report Prepared for the EU Directors of Better Regulation Group, DUBLIN, May 2004.
- ²⁶ Այս անհրաժեշտությունը հաճախ ընդգծվում է Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության կողմից (OECD). e.g. *OECD Guiding Principles for Regulatory Quality and Performance.*
- ²⁷ Ազդեցության գնահատման կիրառումը հատկապես արդիական էր և շարունակում է արդիական մնալ արևելյան Եվրոպայի երկրների համար, քանի որ այն կարևոր միջոց է մոտարկման ենթակա հսկայական ծավալի օրենսդրությունը միացող երկրի համակարգում մեխանիկորեն ներառելը կանխելու համար:
- ²⁸ Տե՛ս Nelken (Ed.), J. Feest (Ed.), *Adapting Legal Cultures* (Onati International Series in Law and Society)
- ²⁹ Որոշ հեղինակներ կասկածի տակ են դնում վերազգային օրենսդրության տրանսպլանտացիայի գործառնությունը ազգային համակարգում:
- ³⁰ Յուրաքանչյուր երկիր, որը նախատեսում է մոտարկել իր օրենսդրությունը Եվրամիության չափանիշներին, նախ հաստատում է իրավական մոտարկման մեթոդաբանություն:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ**CERTAIN ASPECTS OF LEGAL APPROXIMATION IN
THE EUROPEAN UNION'S EXTERNAL RELATIONS****Anna HAKOBYAN***Lecturer, Chair of European and International
Law, Yerevan State University*

The article discusses issues of legal approximation in the European Union external relations, as one of the most relevant topics in the context of the EU's relations with its Neighbors, including the Republic of Armenia.

The paper starts by shedding some light on the confusion in terminology describing the process of approximation and contrasts legal harmonization process in the EU and its Member States with the legal approximation to the EU by non member States. The

discussion mainly focuses on certain aspects of Europeanization and voluntary rule adoption targeting such processes in European Economic Area, the accession process and the European Neighborhood Policy. The notion of *acquis communautaire* and its expression in external relations is also covered. The paper argues that the level of the approximation is dependent on the main objective of relations between the EU and the third country as well as the type of the agreement governing the relations. Measures to raise the effectiveness of legal approximation are also presented, such as application of regulatory impact assessment as a legislative mechanism and involvement of the judiciary in the process.